rinėje dalyje. Apdėjus kapo duobę akmenimis, buvo supiltas pats pilkapio sampilas, kuris savo ruožtu dar buvo apdėtas akmenų vainiku, o paviršius išgrįstas akmenimis.

Pilkapyje Nr. 2 irgi buvęs griautinis kapas. Tik šis pilkapis buvo visai nuartas, ir mirusiojo likę tik koju kaulai. Jokių įkapių nerasta.

Pilkapis Nr. 4 buvo, matyt, kiek vėlyvesnis, nes jame rasta degintinio kapo likučiai. Ir šis pilkapis buvo smarkiai nuartas. Jis irgi apdėtas akmenų vainiku ir turėjęs akmenų grindinį paviršiuje.

Sprendžiant pagal laidoseną ir negausias įkapes, Nemaitonių pilkapyną galima datuoti V—VIII a.

TAURAPILIO PILKAPIŲ (UTENOS RAJ.) KASINĖJIMAI 1970 IR 1971 METAIS

ADOLFAS TAUTAVIČIUS

Apie 4 km nuo Tauragnų miestelio, Tauragno ežero pietiniame krante, yra plačiai žinomas didelis Taurapilio piliakalnis ir šalia jo nedidelis kaimelis. 300—400 m į pietryčius nuo piliakalnio ant dviejų gretimų kalvų yra buvusių pilkapių žymės. Nors pilkapiai buvo netoli plačiai žinomo piliakalnio, bet liko nepažymėti nei F. Pokrovskio, nei P. Tarasenkos sudarytuose archeologiniuose žemėlapiuose. Seniausias žinias apie šiuos pilkapius paliko J. Šnapštys-Margalis, kuris 1910 m. aplankė Taurapilio pilkapynus ir kasinėjo keletą pilkapių, o radinius atsiuntė Lietuvių mokslo draugijai[1]. Jau tuo metu dalis pilkapių buvo ariami, kituose kasami bulviarūsiai, vainikų akmenys naudojami pastatų pamatams ir kitiems ūkiniams reikalams.

1970 m. žvalgomosios ekspedicijos metu apžiurėti pilkapių likučiai. Ant žemesnės vakarinės kalvelės rasta 6 ar 7 pilkapių vietos — išlikusios akmenų vainikų dalys, arimo išskleistų sampilų nežymios dalys. Ant gretimos — toliau į pietryčius esančios didelės kalvos buvo dar 4—5 pilkapių pėdsakai gana dideliame plote. Be to, čia keliose vietose buvo matyti paskiri išversti akmenys, tarsi buvusių pilkapių akmenų vainikų likučiai. Ši pilkapyno dalis 1969 m. buvo užsodinta mišku.

Pagal pasakojimus, pilkapių buvę daug daugiau. Juos ne kartą kasinėję apylinkių vyrai. Pilkapiai buvę daug metų ariami, jų vainikų akmenys visą laiką naudojami įvairiems ūkiniams

[1] **Šnapštis**, Mūsų piliakalniai,— „Viltis", 1910 lapkr. 10 (21)

darbams iki pat pastarųjų metų. Tokiu būdu iš keliasdešimt pilkapių liko tik 10—12 suardytų pilkapių žymės. Kasinėdami pilkapius, rasdavę žmonių ir arklių kaulų, kirvių, ietigalių, apyrankių ir įvairių kitų senienų. Tačiau nė vienas iš šių radinių nepateko į muziejus.

1970 m. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas kartu su Lietuvos TSR Istorijos ir etnografijos muziejumi išžvalgė pilkapių vietas vakarinėje grupėje ir vieną rytinėje grupėje. 1971 m. kasinėjimai buvo tęsiami. Antrojoje grupėje ištirti dar 5 pilkapių likučiai ir iškasta 10 perkasų, ieškant buvusių pilkapių vietų. Perkasuose rasti dar du kapai — vienas sudeginto ir kitas — nesudeginto mirusiojo.

Tyrinėti pilkapiai buvo labai sunaikinti. Antai pilkapių Nr. 1, 3, 6—9, 11, 12 ir 14 sampilai buvo ištisai nuarti. Pilkapių Nr. 13, 6 ir 8 akmenų vainikai buvo beveik visai sunaikinti. Todėl buvusių sampilų skersmenį ir aukštį ne visada galima nustatyti.

Išlikusios sampilų dalys rodo, kad jie buvę supilti iš vietinio grunto — žvyro arba smėlio. Kartais sampile yra ir akmenų (pilkapiai Nr. 5, 13). Pagrindas buvęs išbarstytas smulkiais degėsiais. Žmonių pasakojimais, sampilai buvę aukšti. J. Šnapštys-Margalis mini sampilus iki 1,5 m aukščio.

Kiekvieną sampilą supo stambių akmenų vainikas. Ypač stambūs akmenys krauti apie sampilus vakarinėje grupėje, kur dalis akmenų yra iki 0,9—1,3 m aukščio ir 60—80 cm skersmens. Pailgi akmenys statyti statmenai, kartais paremti mažesniu akmeniu. Todėl sampilai buvo tarsi aptverti akmenų tvora. Antrojoje grupėje vainikams naudoti kiek smulkesni (30—80 cm skersmens) akmenys. Sampilas ir jį supęs vainikas ne visada apskriti. Kartais jie kiek pailgi ar kampuoti.

Sprendžiant iš išlikusių akmenų vainikų fragmentų, pilkapiai buvę gana įvairaus dydžio. Mažesnieji buvę 5,5—6 m skersmens (vainiko viduje), o didesnieji — iki 11—12 m skersmens (pilkapiai Nr. 4, 5, 13).

Degėsiais išbarstyto ploto — pilkapio pagrindo — centre buvo kasama duobė kapui. Ji gana didelė, orientuota galais į rytus ir vakarus, o gylis siekia nuo 0,6 m iki 1,6 m. Duobė ne visada taisyklingo keturkampio formos, kartais kiek primena trapeciją, o kartais yra kiek išorėn išlenktais šonais ir ties viduriu kiek platesnė (pilk. Nr. 4). Didesnės ir gilesnės duobės buvo kasamos didžiuosiuose pilkapiuose, turtingesniems kapams. Antai pilkapyje Nr. 1 kapo duobės dugnas buvo daugiau kaip 2 m ilgio ir 1,6 m pločio šiaurės rytų gale. Pilkapio Nr. 4 kapo duobė buvo 2,85 m ilgio ir 1,4—2 m pločio. Pilkapyje Nr. 5 kapo duobė viršuje buvo apie 4×2,8 m dydžio, o dugne jos ilgis siekė 2,6—

3,2 m, plotis liko 1,5—1,6 m. Tuo tarpu pilkapyje Nr. 9 kapo duobė buvo tik 2,35×0,95 m dydžio, o perkase N aptiktoji duobė 2,6×1 m.

Duobių pakraščiuose kartais pastebima degėsių ruoželis — juostelė. Degėsių, tamsios žemės gausiau duobės dugne.

Aptikti tik vyrų kapai. Iš jų 4 buvo pilnutinai išlikę (pilk. Nr. 5, 6 ir 9 bei perkase N), o kiti apardyti mėgėjiškų kasinėjimų (pilk. Nr. 1, 4) arba ir visai sunaikinti. Mirusiųjų griaučiai guli duobės dugne, viename jos pakraštyje, ištiesti, galva į vakarus, ant krūtinės — pasmakrėje padėtomis rankomis. Karstų žymių kapuose nepastebėta.

Vyrai laidoti su ginklais ir negausiais papuošalais bei kitais buitiniais daiktais. Ginklai buvo sudedami daugiausia kojų srityje. Prie kojų pėdų kaulų iš šono randami 1 ar 2 įmoviniai ietigaliai (pilk. Nr. 1, 5, 9, kapas perkase N), ant kojų — skydas su geležiniu antskydžiu į viršų (pilk. Nr. 1, 4, 9) ar į duobės dugną (pilk. Nr. 5). Prie juosmens ar šlaunikaulio guli geležinis peilis (pilk. Nr. 1, 5, 6). Prie kojų (pilk. Nr. 6, 9) ar juosmens (pilk. Nr. 1, 5) guli ir kirvis. Tik perkase N mirusiajam kirvis padėtas po galva. Iš dalies ant krūtinės ir prie dešiniojo šlaunikaulio buvo padėtas ir kalavijas pilkapyje Nr. 5. Šis mirusysis vieninteli, palaidotas su pentinais.

Papuošalai negausūs. Juos sudaro viena geležinė ar žalvarinė lankinė segė gana trumpa įvija ir kojele (pilk. Nr. 1, 5), ovalinė sagtelė (pilk. Nr. 1, 6, 9), žalvarinė žiedinė įvija. Pilkapyje Nr. 6 mirusysis palaidotas su sidabrine antkakle. Jos galai suploti į pailgas plokšteles, kurių vienoje padaryta skylutė, o kita užbaigta kabliuku sukabinimui. Pilkapio Nr. 4 suardyto kapo duobėje rastas sidabrinės storagalės apyrankės fragmentas.

Turtingesni kariai laidoti su žirgu (pilk. Nr. 1, 4, 5, 6), kuris paguldomas duobės dugne šalia mirusiojo, dažniausiai, kaip ir mirusysis, galva į vakarus (pav. 5). Tik pilkapyje Nr. 6 žirgas paguldytas priešinga kryptimi — galva į rytus (pav. 6). Pilkapiuose Nr. 1 ir 6 žirgas paguldytas prie dešiniojo, o kituose dviejuose — Nr. 4 ir 5 — prie kario kairiojo šono. Pats žirgas guldomas ant kairiojo (pilk. Nr. 5) ar ant dešiniojo šono (pilk. Nr. 1, 6), o kartais aukštielninkas — kojomis į viršų (pilk. Nr. 4). Beveik visi žirgai laidojami be aprangos, tik pilkapyje Nr. 6 po žirgo galva buvo geležiniai žąslai su įkartomis papuoštomis grandimis.

Ištyrus griaučius, paaiškėjo, kad su mirusiaisiais laidoti gana įvairaus amžiaus žirgai[2].

[2] Griaučius ištyrė Lietuvos veterinarijos akademijos docentas V. Barauskas.

Matyt, kartais kiek vėliau pilkapyje buvo laidojamas ir antras, o gal ir daugiau mirusiųjų. Antai pilkapio Nr. 5 sampile

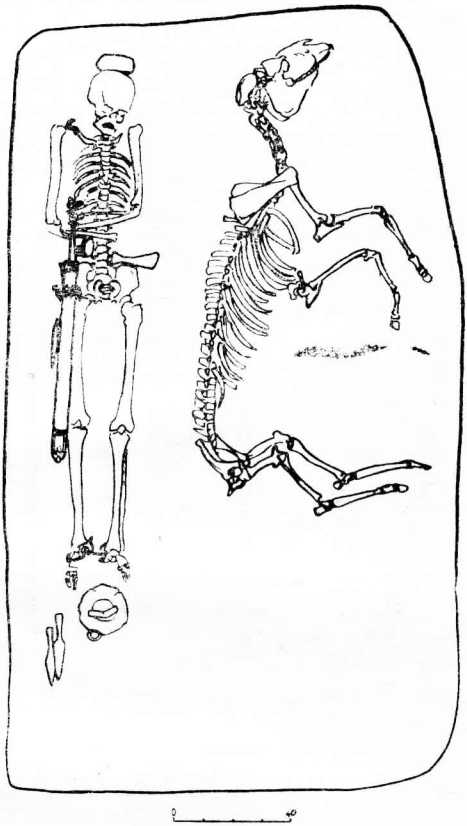

5 pav. Kario ir žirgo kapas pilkapyje Nr. 5

rasta paskirų žmonių kaulų, o centre iškastos duobės dugne išlikę kito mirusiojo griaučiai. Pilkapio Nr. 2 sampile rasta dalis vaiko griaučių su dviem mažomis apyrankėlėmis, o centre, duobėje, suaugusio žmogaus kaulai.

Dalis mirusiųjų vėliau laidoti sudeginti. Pavyzdžiui, pilkapyje Nr. 1 rasta netoli centro nežymiai į gruntą įkasta duobutė, kurioje buvo žiupsnelis sudegusių kaulų trupinių ir menkos žalvario kruopelės. Pilkapio Nr. 6 centre, apie 20—30 cm aukščiau žirgo griaučių, beveik 60×20 cm dydžio plotelyje, rasti supilti sudegusių kaulų fragmentai be degėsių ir įkapių. Perkase I, tuoj

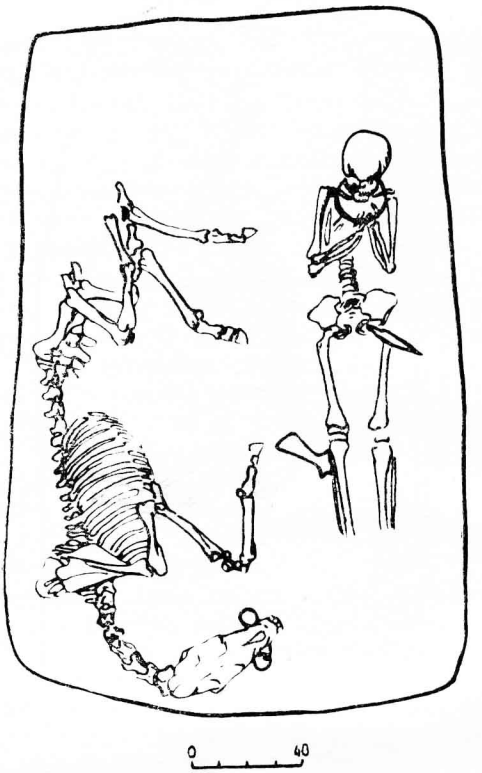

6 pav. Kario ir žirgo kapas pilkapyje Nr. 6

po velėna, apie 40 cm skersmens plotelyje, rasta smulkių sudegusių kaulų trupinių ir netoli jų, ariamame sluoksnyje, — apdegęs geležinis siauraašmenis pentinis kirvis ir nedidelis geležinis įmovinis ietigalis.

Įkapės, kaip lankinės segės, storagalė apyrankė, minėtoji antkaklė, pentiniai kirviai, nežymiai profiliuota plunksna ietigaliai iš pilkapio Nr. 1 ir perkaso I, rodo, kad Taurapilio pilkapiuose mirusieji laidoti V—VI amž. Tai patvirtina ir laidosena — pilkapynas yra iš laikotarpio, kai pradeda plisti mirusiųjų deginimo paprotys, bet dar aiškiai vyrauja paprotys laidoti mirusius nesudegintus.

Pilkapynas įdomus laidosena. Keturiuose pilkapiuose rasti kariai palaidoti su žirgais. Tokių kapų iš rytų Lietuvos turėjome mažai.

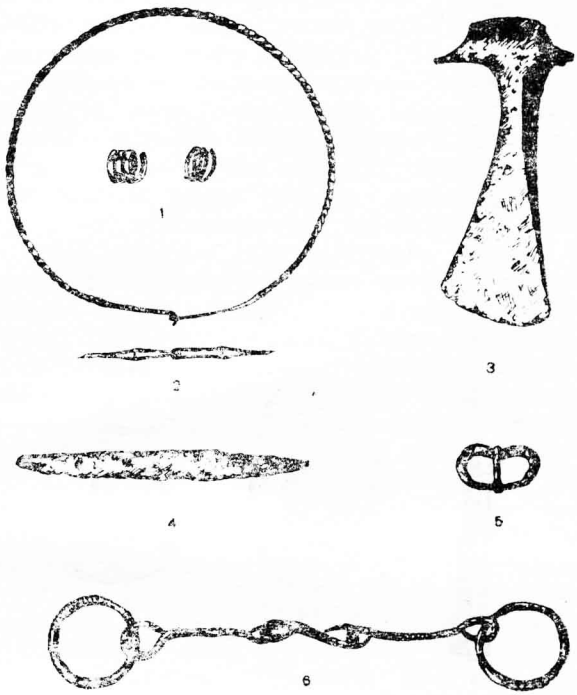

7 pav. Kario kapo radiniai iš pilkapio Nr. 6

Atkreipia dėmesį ir pilkapių radiniai, ypač ginklai. Pavyzdžiui, pilkapyje Nr. 6 mirusiajam prie dešinės kojos buvo padėtas pentinis kovos kirvis su ataugomis skylės kotui šonuose (pav. 7). J. Šnapštys-Margalis aprašo kitą tokį pat kirvį, rastą Taurapilio pilkapiuose 1910 m.[3]. Taigi pilkapyne rasti bent du V—VI a. kovos kirviai. Tai antras pilkapynas, kuriame rasta to laikotarpio kovos kirvių. Tokios formos kirvis buvo žinomas tik

[3] **Šnapštis,** ten pat.

iš Cegelnės, Švenčionių raj., pilkapio Nr. 1 m. e. pirmojo tūkstantmečio vidurio kapo[4].

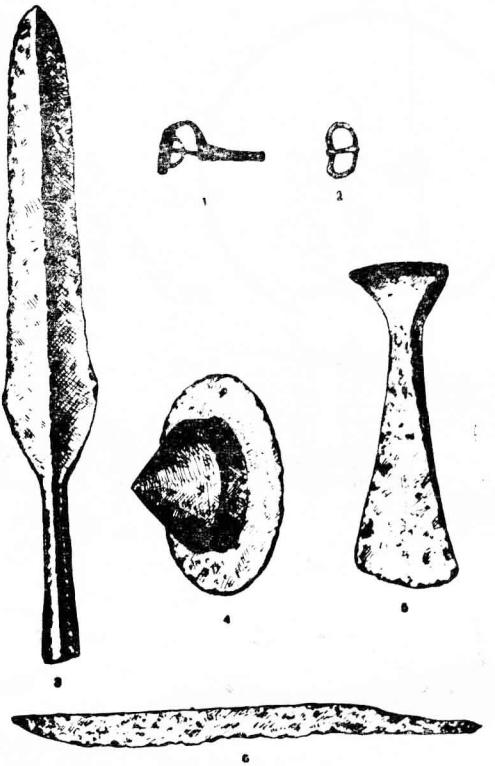

8 pav. Dalis kario įkapių iš pilkapio Nr. 1

Būdingas šiam pilkapynui skydų gausumas. 1970 m. skydai rasti 4 pilkapiuose. Vieną dar 1910 m. rado J. Šnapštys-Margalis. Taigi Taurapilio pilkapyne rasti 5 antskydžiai. Pilkapyje Nr. 5 prie antskydžio išliko ir 3 žalvarinės vinutės keturkampės piramidės formos galvutėmis antskydžiui prikalti ir žalvarinė grandis, buvusi skydo vidinėje pusėje, skydui pakabinti ar diržui prie jo pririšti.

[4] **А. Таутавичюс,** К вопросу о хронологии восточнолитовских боевых топоров. — От эпохи бронзы до раннего феодализма, Таллин, 1966, стр. 187—188, рис. 1:1.

Pilkapyje Nr. 5 palaidotas mirusysis iš viso išsiskyrė įkapių gausumu, jų retumu ir brangumu. Pirmiausia mirusiajam įdėtas geležinis dviašmenis kalavijas, turėjęs medinę rankeną ir puošnias makštis. Makštų angą išorėje puošė keturkampė giliu reljefiniu ornamentu papuošta sidabrinė paauksuota plokštelė, o užpakalinėje pusėje — tokio pat dydžio plona neornamentuota sidabro plokštelė. Apie 7 cm žemiau angos apkalo makštis puošė du žalvariniai dvigubo kryžiaus formos apkalai, padengti paauksuota sidabro plokštele. Jie pritvirtino makštis juosusį diržą. Toliau makštis puošė nedidelis apskritas sidabrinis, paauksuotas, puošniai ornamentuotas, sidabrinėmis vinutėmis pritvirtintas apkalas. Makštų galą sutvirtino 12,5 cm ilgio masyvus ažūrinis sidabrinis apkalas, kurio priekinė pusė ornamentuota ir paauksuota. Abipus makštų, ties dvigubo kryžiaus formos apkalais, buvo po vieną apskritą sidabrinę paauksuotą sagtį su masyviu liežuvėliu ir puošniai ornamentuotu, paauksuotu apkalu, užbaigtu „žuvytės uodega". Be to, komplektui priklausė dar viena maža apskrita sidabrinė, paauksuota sagtelė, puošta tarsi piaustytu ornamentu, ir išlikusi dalis ovalinės geležinės sagtelės, kurios diržo geležinis apkalas buvęs puoštas 4 (išlikę 2) almandinais, kurie įstatyti į aukso plokštele išklotus „lizdelius". Be to, atrodo, prie rankenos buvęs prikabintas cilindro formos kalkakmenio karolis, iš vienos pusės padengtas paauksuotu sidabriniu apkalu.

Ant krūtinės padėtas geriamasis ragas. Jo angą supo cilindro formos sidabro plokštelės apkalas, kurio ornamentas giminingas sagčių ir apkalų ornamentui. Rago smaigalys ir rankena buvę taip pat puošti sidabro plokštele. Pagaliau jo pentinų diržų apkalai taip pat buvo padengti sidabro plokštele, ir viena iš žiedinių įvijų buvo iš pusapvalės sidabrinės vielos. Be šių puošnių dirbinių, įdėtos dvi paprastos ietys, peilis, stambus akmeninis galąstuvas ir geležinis kirvis bei žalvarinė lankinė segė ir šalia paguldytas dveigys kumelys be jokių aprangos daiktų.

Tai vienas turtingiausių m. e. I tūkstantmečio vidurio kapų, aptiktų ne tik Lietuvoje,, bet ir iš viso rytų Pabaltijyje. Jam artimiausi yra apardytas vyro kapas iš Krikštonių, Lazdijų raj.[5], ir vadinamieji „kunigaikštiški" kapai, aptikti Švaicarijos pilkapyne[6].

---

[6] **J. Antoniewicz, J. Okulicz, M. Kaczyński,** Wyniki badań przeprowadzonych w 1956 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Szwajcaria, pow. Suwałki.— Wiadomości Archeologiczne, t. 25, Warszawa, 1958, p. 28.

[5] **P. Kulikauskas,** Naujas archeologinis paminklas Užnemunėje (V—VII amžių jotvingių senkapis Krikštonyse, Lazdijų raj.).— Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija A, t. 1(6), V., 1959, p. 71—88.

Tuo būdu, Taurapilio pilkapių radiniai įdomūs ne tik laidosenos požiūriu, bet taip pat padeda pažinti V—VI a. karių apsiginklavimą, rodo ryšius su Padunojės sritimis, nes kalavijas su puošniomis makštimis ir puošnios sidabrinės paauksuotos bei geležinė almandinais puošta sagtys, sidabru kaustytas ragas bus patekę iš šių dienų Vengrijos ar Jugoslavijos teritorijos. Kartu jie rodo socialinius poslinkius — atskirų turtingų karių iš bendruomenės išsiskyrimą.

Taurapilio pilkapiai įdomūs ir etninės istorijos požiūriu. Jie rodo, kad Tauragnų apylinkėse jau V—VI a. gyventa lietuvių, o ne sėlių genčių.

DEGSNĖS—LABOTIŠKIŲ PILKAPIŲ (MOLĖTŲ RAJ.) KASINĖJIMAI 1970 M.

ADOLFAS TAUTAVIČIUS

Apie 3 km į vakarus nuo Dubingių ir apie 300 m į pietus nuo Visbaro (Viešbaro) ežero pietvakarių galo, tarp Labotiškių ir Laumikonių kaimų yra Guronais vadinamas laukas, dabar apaugęs jaunu mišku. Dalis jo seniau priklausė Degsnės dvareliui. Todėl Guronų lauke esąs pilkapynas nuo seno žinomas Degsnės ir Labotiškių vardais[1].

Nuo XIX a. dalis pilkapių buvo ariami. Dirbdami laukus, rasdavę arklių kaulų, geležinių piautuvų, balno kilpų ir kitokių senienų. Pasakojama, kad įvairūs asmenys bandę kasinėti pilkapius, o dalį pilkapių nukasę ir nuvežę aplinkiniai gyventojai, kai reikėję smėlio Dubingių—Giedraičių vieškeliui taisyti. Iš suardytų pilkapių radinių į muziejų Kaune pateko tik vieneri geležiniai žąslai. Visi kiti radiniai išsimėtė.

1970 m. iš pilkapyno buvo likę vos 4 didesni pilkapiai ir apie 50—60 žemų, išsklaidytų sampilų, kurių daugumas jau bandyta kasinėti. Išlikusieji pilkapiai išsimėtę po mišką beveik 1 kilometro plote ir sudaro tris greta viena kitos esančias grupes.

1970 m. liepos mėnesį Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas kartu su Lietuvos TSR Istorijos ir etnografijos muziejumi ištyrė 18 pilkapių — po šešis kiekvienoje grupėje[2]. Iš

[1] **Ф. В. Покровский,** Археологическая карта Виленской губернии, Вильна, 1893, с. 75; Памятная книжка Виленской губернии на 1891 год, Вильна, 1890, ч. II, стр. 176, 178—179.

[2] **A. Tautavičius,** Dubingių apylinkių archeologiniai paminklai. — Dubingiai, Vilnius, 1971, p. 31—38; **А. Таутавичюс,** Раскопки курганов у деревень Таурапилис, Дегсне и Лаботишкес. — Археологические открытия 1970 года. Москва, 1971, стр. 323.